

SIMIGNÉ FENYŐ SAROLTA

Beszámoló a besztercebányai *Fordítás és tolmácsolás 11. konferenciáról* – Tapasztalatok és tanulságok

2014. április 2-án tizenegyedik alkalommal rendeztek a fordítás és a tolmácsolás tárgykörébe tartozó nemzetközi tudományos konferenciát a szlovákiai Besztercebányán a Bél Mátyás Egyetem, az Állami Tudományos Könyvtár és a FILOLÓG Polgári Szervezet közös rendezésében. A konferencia pontos címe *Translation and Interpreting 11. Do Translation Studies Still Have a Role to Play? Reciprocities and Tensions in Translation Research* volt. Célja pedig az volt, hogy az elhangzó előadások alapján megfogalmazza a választ a címben feltett explicit, illetve implicit kérdésekre: Vajon még napjainkban is fontos szerepet játszik-e a fordítástudomány, és ha igen, a fordítás kutatásában milyen kölcsönös viszony mutatható ki a lehetséges előnyök és a kialakuló feszültségek között?

Az április 2-i rendezvényt gondos szervezőmunka előzte meg, amelyben kulcsfontosságú szerepet töltött be *PhDr. Anita Huťková PhD., doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD, doc. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD* és a szervezőbizottság vezetője, *PhDr. Martin Djovčoš, PhD* tevékenysége. A Bél Mátyás Egyetem oktatói nem csak a program összeállítását vállalták, hanem azt is, hogy még jóval a konferencia időpontja előtt megtudakolják a jelentkezőktől, hozzájárulnak-e ahhoz, hogy előadásukat a besztercebányai egyetem fordító képzésében részt vevő hallgatók tolmácsolják. Erre azért volt szükség, mert míg a hazai előadók főleg szlovák nyelven, addig a külföldről érkezők angolul, németül, csehül és lengyelül tartották meg előadásukat. Minden vendég mellé került egy tolmács, aki nem csak az elhangzó előadásokról tájékoztatott, hanem arról is gondoskodott, hogy a vendégek otthon érezzék magukat a konferencián: megismerkedjenek másokkal, illetve a könyvtárat, az egyetemet és magát a várost is megismerjék. Voltak hallgatók, akik a vendégek fogadásában vettek részt, mások lehetővé tették, hogy a résztvevők a Bél Mátyás Egyetem korábban megjelent szlovák, magyar, angol és orosz nyelvű kiadványaiból válogassanak, és azokat ajándékba hazavigyék. Külön köszönet illeti a szervezőket az igényesen összeállított konferencia-csomagért is.

Az ünnepélyes megnyitón a moderátor szerepét *Anita Huťková* töltötte be. Három megnyitóbeszéd hangzott el. Először dr. Vladimír Biloveský docens, a Bél Mátyás Egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja, majd az egyetem tudományos rektorhelyettese, prof. Karol Görner és ezt követően a konferenciának helyet adó könyvtár igazgatónöje, dr. Oľga Lauková köszöntötte az előadókat, a közönség soraiban helyet foglaló kollégákat és egyetemi hallgatókat. A városi könyvtár impozáns épülete méltó helyszínt, ezzel együtt tudományos környezetet biztosított a konferenciának. Az ünnepélyes hangulatot növelte, hogy az érdeklődők között jelentős számú egyetemi hallgató jelent meg, mindannyian ünneplőbe öltözve, ezzel is megadva a tiszteletet magának a rendezvénynek.

Mivel a konferencián elhangzott csaknem 50 előadás írásbeli változata alapján kötet fog megjelenni, nem lenne értelme minden egyes előadóról és előadásról külön-külön megemlékezni még akkor sem, ha tudjuk, hogy a konferencia sikeréhez a saját munkájával minden résztvevő egyenlő mértékben járult hozzá. A továbbiakban csupán néhány, általános érdeklődésre számot tartó előadást emelünk ki. Olyanokat, amelyek mindenki számára irányt mutatnak, és amelyek tartalma a továbbiakban a korábbinál hangsúlyozottabb szerepet kaphat mind a fordítás oktatásában, mind a kutatásban.

A plenáris előadáson két nemzetközi szaktekinetly, *Dr. Christiane Nord* német és *PhDr. Zuzana Jettmarová, MSc PhD* cseh professzor érdekesítő, angol nyelven elhangzott előadását hallgathatták meg a résztvevők. Akik nem tudtak angolul, azok is élvezhették az előadásokat, hiszen a tolmácsfülkében helyet foglaló hallgatók gördülékenyen, szimultán tolmácsolást alkalmazva közvetítették az elhangzott információt szlovák nyelven.

Dr. Christiane Nord professzor asszony prezentációval egybekötött, kellemes hangulatot, a közönséggel olykor-olykor párbeszédet is létesítő előadásának *Quo vadis, functional translationology?* volt a címe, amelyben az előadó részletes áttekintést nyújtott a fordítástudomány németországi helyzetéről. Kiemelte, hogy a német fordítás- és tolmácsoláselméletben meghatározó szerepet tölt be a Hans Vermeer és kutatótársai nevéhez fűződő skoposelmélet. Ennek értelmében minden, amit verbalizálunk, beágyazódik egy adott kultúrába, és hogy milyen célt szolgál, vagy milyen funkciót tölt majd be a fordítás a befogadó kultúrában, azt a címzett határozza meg. *Christiane Nord*, akinek fordításra vonatkozó nézetei szintén a skoposelméletből indulnak ki, korábbi tanulmányaiban és jelen előadásában is egy pontosabb tipológiát javasolt: azt, hogy tegyünk különbséget a fordítási folyamat és a célnyelvi szöveg funkciója között, és különböztessünk meg két alapvető fordítási folyamatot. Az egyik a dokumentum-jellegű, a másik pedig az eszköz-jellegű fordítás. Míg az előbbiben az interakció a forrásnyelvi kultúrában valósul meg, a második esetben a forrásnyelvi szöveg modellként szolgál. Az előadó fordításra vonatkozó nézeteit, vagyis a skoposelmélet általa továbbfejlesztett változatát a szövegtípusokra, a kulturémákra, a szakszövegekre és a műfordításra vonatkozó példákkal szemléltette, és részletesen kitért a fordítás oktatásának kérdéseire is.

A második plenáris előadó *PhDr. Zuzana Jettmarová, MSc. PhD*, a Prágai Károly Egyetem Translatológia Intézetének vezetője, nemzetközi viszonylatban is elismert transzlatológus volt. *(Re)discovering a functionalist tradition, a Vademecum* című előadása a német professzor asszony előadásához kapcsolódó reakció volt. *Jettmarová* a cseh fordításelméletéről nyújtott részletes áttekintést, és beszélt mindazokról a kutatókról, akik a fordítástudományt Csehországban megalapozták. Előadásának központi alakja *Jiří Levý* volt, aki a műfordítással kapcsolatos munkái és fordításszöveg-elemzései alapján vált a cseh (és a szlovák) fordítástudomány meghatározó egyéniségévé. Jelentős állomásnak számít, hogy a *The Art of Translation* című műve 2011-ben angolul is megjelent, amelyhez az előszót *Z. Jettmarová* írta. Az előadó elmondta, hogy Csehországban a *Levý* gondolataiból kiinduló elméletek továbbra is ösztönzőleg hatnak a fordítás elméleti vonatkozásaira és gyakorlatára is. Tudnunk kell, hogy *Jiří Levý* művei és gondolatai inspirálták a híres, szlovákiai születésű *Anton Popovič* munkásságát is, akinek magyar nyelven megjelent *A műfordítás elmélete* című könyve fordítók, kutatók és egyetemi hallgatók számára egyaránt alpműként szolgál. Érdekes jelenség, hogy *Levýt* és *Popovičot* (aki egyébként ukrán–magyar származású volt) a csehek és a szlovákok is magukénak vallják, vagyis a hajdani Csehszlovákia kulturális örökségén jelenleg a fordítástudomány képviselői is osztoznak. (Tudomásunk szerint *Popovič* hagyatékának angol fordításán jelenleg a pozsonyi kollégák dolgoznak. A *Teória umeleckého prekladu*, vagyis *A műfordítás elmélete* című könyv olasz változata 2006-ban már megjelent Milánóban *Daniela Laudani* fordításában.)

A plenáris előadást követően a konferencia munkája négy szekcióban zajlott. Az előadások azt bizonyították, hogy Szlovákiában a fordítás elméleti kérdéseinek rendkívül

gazdag szakirodalma van, amely újabb és újabb feladatokkal látja el a kutatókat. Ugyanakkor fény derült arra is, hogy a fordítók és tolmácsok körében igény mutatkozik arra, hogy a fordítástudomány egyre több, a gyakorlatban felmerülő kérdésre adjon választ. A gyakorlati tevékenységre való felkészítést szolgálta, hogy a tolmácsfülkékben helyet foglaló egyetemi hallgatók szimultán tolmácsolási feladatokat kaptak. A különböző idegen nyelveken elhangzó előadásokat szlovákra fordították. A közönség soraiban helyet foglaló vendégeknek pedig fülbesúgásos módszerrel tolmácsolt anyanyelvükre a melléjük beosztott tolmács.

A továbbiakban a szekciók programját mutatom be.

A transzlatológia általános kérdéseivel foglalkozó *1-es szekcióban (General Translation Studies)* a fordítástudomány történetét, a fordítást mint szövegkritikát és mint a kultúrák közötti párbeszédet bemutató előadásoknak lehettünk tanúi. Elhangzott egy előadás arra vonatkozóan is, hogy a tudatos fordítói munkához alapvető nyelvészeti ismeretekre is szükség van. Különösen nagy érdeklődés kísérte *Milan Žitny* docens előadását, aki Pozsonyból, a világirodalmi kutatóintézetből érkezett. Az eredetileg cseh nyelven 1581-ben megjelent bardejovi (Bardejov, magyar nevén Bártfa, Szlovákia területén található) katekizmus első szlovák fordításáról, többek között a teológusokból, irodalmárokból, történészekből és fordítókból álló kutatócsoport munkájáról és a témakörrel kapcsolatos legújabb kiadványról számolt be. Az előadó arra törekedett, hogy a szövegben előforduló, a mai olvasó számára homályosnak tűnő részekre olyan magyarázatot adjon, amely alapján az eredeti, kiindulási szövegre is következtetni lehet. Külön említést érdemel *PhDr. Ivan Šuša, PhD.* tanszékvezető, a fordítást szlovák–olasz kontextusban elemző kutató előadása, amely mintegy átmenetet jelentett a fordítástudomány és a műfordítással foglalkozó szekció témái között. Előadása *Dionýz Ďurišin* Szlovákiában jól ismert elméletére hivatkozva mutatta be az irodalmi alkotások között létező kölcsönhatásokat és párhuzamokat. Megjegyzendő, hogy *Ďurišin* mint az irodalmi komparatiztika megalapítóját egyébként *Anton Popovič*sal és *František Mikov*val együtt említi a szakirodalom, hiszen még olyan, nemzetközi vonatkozásban elismert tudósok is hivatkoznak rá, mint az izraeli poliszisztéma elmélet képviselője, *Even Zohar*.

A *2-es, műfordítással foglalkozó szekció* programját az Eperjesi Egyetem Transzlatológiai Intézetének igazgatónője, *Anna Valcerová* professzor előadása nyitotta. Témája a költészet tárgykörébe tartozó fordítások bemutatása volt, hiszen verset és prózát egyaránt fordított már oroszról szlovákra. Ezt követően a fordítás kreatív folyamatát mutatta be *Adriano Mafra* Braziliából származó doktorandusz hallgató. *Dr. Zuzana Tabačková* az angol nyelvű gyermekirodalom arab fordításáról beszélt, kiemelve az ideológia és a kultúra fordításra gyakorolt szerepét. Mivel az arab gyermekirodalomban fontos szerepet tölt be az erkölcs, az ideológia és a didaktika, ezek a jelenségek az angol művek arab fordításában is megjelennek. Ezt a jelenséget a szerző a *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* című ifjúsági regény arab fordítása, a *Hārī Pūtīr wa siggīn Azkābān* alapján szemléltette. *Dr. Dušan Telling*er kassai kutató a fordítási változatokban megfigyelhető eltolódásokról szóló előadását *Anton Popovič* (1933–1984) emlékének szentelte. Kiemelte, hogy a *Popovič* könyvében megjelenő fordítási műveletek alkalmazását és megítélését is jelentős mértékben befolyásolja a kulturális, szociális és történelmi háttér. Nagy érdeklődés övezte *PhDr. Anita Huřková, PhD.* előadását is, aki egy szlovákiai magyar író prózai művének szlovák fordítását elemezte. Rámutatott arra is, hogy mivel a

szerző elhalálozott, mielőtt művét befejezte volna, a fordító, túllépve hagyományos szerepkörét, feljogosítva érezte magát arra, hogy megírja a mű befejezését. Az előadók a továbbiakban rendkívül változatos témákat mutattak be, Walt Whitman költészetének cseh és szlovák fordításától kezdve a szlovák irodalom angol, Woody Allen műveinek szlovák fordításán, továbbá a költészet és a zeneiség, majd az ukrán költészet fordításban való megjelenésén keresztül egészen a siketek számára készült filmfeliratok fordításáig. A témák rendkívüli gazdagsága azt bizonyítja, hogy a szlovák fordítók és kutatók nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy irodalmi alkotásaiknak ismertséget szerezzenek az ország határain kívül is, ugyanakkor a szlovák olvasókat is megismertessék a világirodalom jelentős alkotásaival.

A 3-as szekcióban (*Non-Literary Translation*) főleg német nyelvű, a szaknyelv tárgykörébe tartozó, elsősorban jogi szaknyelvvvel és terminológiával kapcsolatos előadások hangzottak el, amelyeket a pozsonyi, az eperjesi és a besztercebányai egyetemek oktatói tartottak. Két előadást azért áll szándékomban kiemelni, mert mindkettő konkrétan a konferencia mottójához, kérdésfeltevéséhez kapcsolódott, nevezetesen ahhoz, hogy milyen szerepet tölt be napjainkban a fordítástudomány. Arra a kérdésre, hogy képes-e még valamilyen fogódzót nyújtani, *Prof. Jana Rakšányiová* a jogi szövegeket alapul véve azt válaszolta, hogy a fordítástudomány kínálata nem elegendő, szükség van új megoldások keresésére. Hasonló kérdésre kereste a választ előadásában *doc. PhDr. Alena Ďuricová*: megfelelő választ ad-e a fordítástudomány a felmerülő problémákra. Kifejtette, hogy napjainkra a fordítástudomány határai kitolódtak, gyakran nem egyértelmű a terminológia sem. Javasolta, hogy a kutatók ne új modelleket alkossanak, hanem az alkalmazás területét kellene bővíteniük, vagyis az elméletnek a gyakorlat irányába kellene eltolódnia. Azaz életszerű, gyakorlatorientált és didaktikai jellegű kutatásokra lenne szükség. A szekcióban egy nem szaknyelvi témával foglalkozó előadás is elhangzott. A Miskolci Egyetem docense, *Kegyesné dr. Szekeres Erika* a fordítás és a gender kapcsolatát mutatta be, különös tekintettel annak gyakorlati vonatkozásaira.

A fordítás és a tolmácsolás didaktikai vonatkozásaival foglalkozó 4. szekcióban 10 előadás hangzott el, valamennyi a tolmácsolás gyakorlati aspektusait és a tolmácsolás oktatásának kérdéseit taglalta. A szekció külföldi előadója, *Jonathan Downie* Edinburghból érkezett. Kiemelte, hogy a fordítás és tolmácsolás elméletének hasznossága attól függ, hogy van-e értéke a gyakorlatban. Továbbá szükség van projektekre, a tolmácsolásban érintettek együttműködésére és a média szerepvállalására. Egy fontos jelenségre világított rá: kezdetben mindezeknek a kutatók fizetik meg az árát, mert időt és energiát fektetnek be, majd kutatási témájukat olyan formában jelenítik meg, amely érthető azok számára is, akik kívül esnek a tudományos körökön.

Ezek a gondolatok egyben a konferencia tanulságai is lehetnek, hiszen tagadhatatlan, hogy a fordítás elmélete, valamint a gyakorlati feladatok megvalósításához szükséges ismeretek között számos esetben keletkezik feszültség, mivel az elméletek és az elméleti kutatások nem minden esetben vannak összhangban a gyakorlati követelményekkel. Olyan helyzet ez, mint amikor egy új szótárt adnak ki, de a legújabb terminusok megfelelőit, amelyekre szükség lenne, még nem találjuk meg benne. Napjainkban a fordítás gyakorlata is mintha az elmélet előtt járna. Hasznos lenne, ha a kutatók a jövőben a nyelv és a kultúra állandó változásából eredő fordítási problémákon kívül a gyakorlati tevékenység során

felmerülő kérdéseket is elemeznék, és jogi, gazdasági, valamint műszaki szövegek fordítói számára is kidolgoznának elméleteket és megbízható háttérismereteket biztosítanának.

Külön ki kell emelni a következőket is: egy rendkívül jól szervezett és számos hasznos információt tartalmazó konferencia résztvevői lehetünk, amelyért köszönet illeti a szervezőket és az előadókat egyaránt. A színvonalat az is emelte, hogy megjelent és kapható volt a *Zuzana Bohušová* és *Anita Huťková* által szerkesztett *Gegenwärtige Translationswissenschaft in der Slowakei/Slovak Translation Studies Today/Súčasná slovenská translatológia* című, német, angol és szlovák nyelvű tanulmányokat tartalmazó kötet, amelynek tematikájában hasonló kérdések szerepeltek, mint a négy szekcióban. A kötet megkísérelte szintetizálni a fordítás és tolmácsolás elméletében (és gyakorlatában) tetten érhető álláspontokat, amelyek alapján az olvasó teljes képet kap arról, hogy napjainkban merre tart a fordítástudomány Szlovákiában.

DOBOS CSILLA: FUNKCIÓIGÉS SZERKEZETEK

Miskolc, 2009

ISBN 978-963-06-7603-08

A könyv az igék világába, ezen belül is az ún. funkcióigék témakörébe nyújt betekintést. Ezek az összetett igei szerkezetek, amelyek jelen vannak az angol, a német és az orosz nyelvben, nem ismeretlenek anyanyelvünkben sem. Gyakran találkozunk a *segítséget nyújt*, a *tudtára ad*, a *bizonyításra kerül* és más hasonló kifejezésekkel. A velük kapcsolatos álláspont azonban hosszú ideig igen negatív volt; a nyelvhelyességi irodalom ún. terpeszkedő kifejezéseknek nevezte, s egyértelműen elítélte őket. A jövőben ennél jóval árnyaltabb kép adható használatukról; e kép felrajzolásában a jelen munkának igen fontos szerepe lehet.

A tanulmány egyaránt tartalmazza a funkcióigés szerkezetek szemantikai és morfoszintaktikai elemzését, továbbá a funkcióigék és igei szinonimáik szerepének vizsgálatát. A kétféle nyelvi egység hasonlóságának, valamint eltéréseinek a kulcsát a szerző az igék és az igei szerkezetek vonzatstruktúrájának eltéréseiben találja meg.

A könyvben jelentős szerepet kap egy igen jellegzetes nyelvhasználati módnak, a jogi szaknyelvnek a nyelvészeti szempontú bemutatása és elemzése is. Ezt követően teszi fel a szerző azt a kérdést: mi lehet az oka annak, hogy a funkcióigék éppen a jogi szaknyelvben fordulnak elő nagyobb számban.

A jogi szaknyelvi mondatok vizsgálata során kiderül, hogy a jogot képviselő szakemberek – többféle okból is – előnyben részesítik a funkcióigés szerkezeteket, így például személytelenségük miatt. A tárgyalóteremben a szakemberek és a laikusok nyelvhasználata többször konfliktusba is kerülhet emiatt egymással.

A könyv számos magyar és idegen nyelvű példát hoz a jogi szaknyelvben található funkcióigés szerkezetekre; igen tanulságosak az orosz jogi nyelvhasználatot tükröző mondatok.

